

תוכניות העשרה חינוכיות חווייתיות לעולם העמיות היהודית

יחסי ישראל-תפוצות

מסכימומטר

המציאות היהודית העכשווית מאתגרת במובנים רבים את תחושת השייכות, הערבות ההדדית והאחדות שהם חוסנו של העם היהודי. מחקרים וסקרים שנערכו בשדה זה לצד התמונה הנשקפת מ"השטח", מצביעים על כך שצעירים ישראלים רבים כיום, מחזיקים בהגדרה מאוד מצומצמת ליהדות ולעמיות יהודית. היהדות נתפסת לרוב כדת (ולרוב בתפיסה אורתודוקסית) ולא בהכרח בהקשר הרחב של תרבות וציוויליזציה והעם היהודי הוא זה היושב בציון ולא העולם היהודי הרחב יותר. מטרתה של מתודה זו היא לבחון את העמדות של צעירים בישראל והעולם על היחסים בין הקהילות השונות ועל מקומה של ישראל במרחב היהודי, להעמיק את הידע בסוגיות מרכזיות הנוגעות ליחסים אלו ולבחון שינויי עמדות?

המנחה מצהיר אמירה מסויימת והמשתתפים צריכים לעמוד על ציר של "מסכים לא מסכים מ-1 עד 10 כשאחד זה לא מסכים בכלל ועשר זה מסכים לחלוטין. אחרי החלוקה הקבוצתית על הציר, מבקשים מחלק מהמשתתפים מנקודות הקיצון כמו גם מהמרכז, לשתף בבחירתם ומתוכה לעורר דיון. לנוחיות המנחה, מצורפים בנספחים היבטים להעשרת הדיון

1. כל היהודים צריכים לעלות לישראל
2. יש צורך להמשיך וליישב את ארץ ישראל
3. אי אפשר להיות ציוני ולגור בחו"ל
4. ליהודי התפוצות הזכות להצביע למוסדות השלטון הישראלים
5. מדינת ישראל לא הייתה מוקמת בלי יהדות העולם
6. ישראל היא מרכז העולם היהודי
7. ישראל מאחדת את העולם היהודי
8. במידה וחוק הגיור לא יעבור, ראוי שתורמים יהודיים מהתפוצות יקפאו תרומותיהם
9. צה"ל הוא צבא ההגנה "לישראל" ועל כן אין לסכן חיילנו במשימות מעבר לים
10. קהילות התפוצות צריכות לשלוח שליחים לישראל ולא ההפך
11. יהדות התפוצות צריכה תמיד ליישר קו עם מדיניות ישראל
12. יש מחיר יהודי ללהיות ישראלי

משפט המבטא עמדה אישית ולא סוגייה לדיון אלא לשיתוף גרידא:
עם איזו מילה אני מזדהה יותר- גולה, תפוצות, קהילות

הצעות לדין עבור המנחה על כל אימרה:

1. **כל היהודים צריכים לעלות לישראל:** על פי התפיסה המסורתית הגלות היא עונש: "מפני חטאינו גלינו מארצנו". לאור זאת, מרגע שהוקמה המדינה הופכת השהייה בגלות מעונש לחטא. יתרה מכך, הרעיון של שלילת הגולה נמצא ביסודות הציונות. עיקרה בטענה, שהתנאים הפוליטיים, הכלכליים, החברתיים והתרבותיים שאפיינו את הגולה — במדינות האמנציפציה ובמדינות המצוקה כאחד — סיכנו את הקיום היהודי הפיזי והרוחני, ניוונו את הפרט והכלל והשחיתו אותם, כפי שנסקף ב"ניו פומפדיתא" של נתן אלתרמן. הגלות נתפסה כמצב של רפיון, של קבלת גורל משמיים לצד ציפיה פאסיבית לבוא שיבת ציון. עקרון השלילה בא לצד טיפוח אתוס הצבר, שהיווה מבסיסי התרבות הישראלית-העברית החדשה. אבל עם מציאות קשה להתוכח- לא כל היהודים עלו לישראל, ותפיסות פרגמטיות יותר נהיו פופולריות, דוגמת "שלילת הגלות במובן הסובייקטיבי, וחיוב הגלות במובן האובייקטיבי" של אחד העם. הבנה שקיבוץ גלויות שלם בארץ ישראל אינו אפשרי, ולכן יש לשאוף לחיים ציוניים, יצרניים וגאים גם בגולה. כמו כן לגולה היו היבטים חיוביים בהפיכת התרבות היהודית מתרבות חומרית לתרבות רוחנית, ובחיזוק היותנו עם בעל כישורים בינלאומיים הבאים לידי ביטוי בייצוא כוחות יהודיים וידע יהודי-ישראלי לתפוצות וייבוא ידע וכוחות יהודיים ארצה. בנוסף, החלו להשתרש התפיסות המעודדות ישויות יהודיות בגולה שמהוות קבוצות לחץ חיצוניות נוספות על המדיניות והכלכלה העולמית בהקשר של ישראל ומבטיחות המשך קיומו של העם בבחינת "צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהפיצם לבין האומות" (פסחים פז ע"ב). ולבסוף, כיום בכפר הגלובלי עם היכולות הטכנולוגיות להנגשת מידע וידע ולחיבור בין אנשים וקהילות, אין חשיבות להיכן גרים. אפשר להיות יהודי בכל מקום.

2. **יש צורך להמשיך ליישב את ארץ ישראל:** משאבים רבים מופנים למאמץ להפוך את הנגב והגליל למרכזי חיים עצמאיים ומשגשגים, אשר יהוו אבן שואבת לכלל חלקי האוכלוסייה והיוו מנוע לצמיחה לאומית. מפעל ההתיישבות הוא ערוץ להגשמת הציונות והוא מהווה המשך טבעי לחלוצים של חומה ומגדל. בנוסף, יש לו חשיבות בטחונת עזמה כמבטיח רצפי התיישבות יהודיים בארץ וגבולות ברי הגנה. יש הרואים בו ביטוי מעשי של "זכותנו המוסרית והטבעית על ארץ ישראל", ממש כפי שהתיישבנו בתל אביב או חיפה. ההתנגדות להתיישבות נובעת מהבדלי ערכיים או מדיניים. הראשונים טוענים כי אין זה מוסרי וערכי להתיישב באזורים בעלי רוב דמוגרפי שאינו יהודי וביתר שאת כשהתיישבות שכזו גוררת אחריה מערכות צבאיות ושלטוניות הנכפות על תושבי האזור הוותיקים. התנגדות ערכית נוספת היא התנגדות אקולוגית שכן פיתוח התיישבות באזורי ספר משפיע בהכרח על המערכות האקולוגיות הסובבות אותו באופן משמעותי וכי המשאבים צריכים להיות מופנים לפיתוח של הקיים ולא להתרחבות חדשה. האחרונים טוענים כי מחירן המדיני של ההתיישבויות אינו "שווה" את קיומן ואף יותרה מכך- הן יוצרות נזק מדיני כבד וכי היקפי התמיכות הכלכליות (הן במשאבים והן בכח אדם) יוצרות חוסר שיוויון כלכלי- חברתי בישראל.

3. **אי אפשר להיות ציוני ולגור בחו"ל:** ישראלי- ראשית צמיחת גאֶלְתָּנו: מהות הציונות היא קיבוץ גלויות בארץ ישראל (ולשם כך נחקק חוק השבות) והקמתה של ריבונות חברתית-כלכלית- תרבותית יהודית בארץ ישראל. לא רק זאת, אלא שדתיים יאמרו כי הייעוד של עם ישראל הוא להיות ריבון בארצו בבחינת ימי משיח, ולהוות אור לגויים. כלומר כל תמיכה שתהיה על ידי יהודי התפוצות, במידה ותיעשה ללא כוונת עלייה- אין היא ציונות. מנגד נשמעות דעות כי עצם המגורים בישראל אינם מהווים ציונות שכן מדובר בפרט טכני שאינו מהותי. למחויבות הערכית לשלום המדינה ולמעשים בפועל כביטוי למחויבות זו- יש משקל משמעותי פי כמה, ואלו יכולים להיות נחלתם של יהודי התפוצות ממש כפי שיכולים להיות נחלתם של יהודי ישראל. מרכזיותה של המדינה בתודעתם של היהודים, בדאגתם לה ובטענתם כלפיה, בתמיכתם בה ובהסתייגותם ממנה, מחזקת את האחדות והזהות היהודית, שהיא היסוד הראשון של הציונות, כפי שקבע בזמנו הרצל. על כן, כאשר יהודי התפוצות מבקשים לפרש את מסירותם למדינה כמידה ציונית, אין לזלזל בהשקפה זו ואין לדחותה בטענה, כי יש בה לא מעט צביעות מתוך נוחות עצמית.

4. **ליהודי התפוצות הזכות להצביע למוסדות השלטון הישראליים:** החלטת האו"ם והכרזת העצמאות קבעו שהמדינה שתקום תהיה מדינה יהודית לעם היהודי ולכן עסקה באפשרות של עליה של יהודים למדינה היהודית. יהודים המתגוררים בעולם רואים את מדינת ישראל כמדינתם לכן הם חשים שיש להם זכות להיות מעורבים בהחלטות שעומדות להתקבל בה. בנוסף, מדינת ישראל בשעת מצוקה פנתה ופונה ליהודי העולם בקריאה לעזרה פוליטית או כלכלית ותמיד מצביעה על הזהות הלאומית האתנית והדתית ועל הרגש הלאומי של היהודים בתפוצות, לכן אי אפשר להסתפק בבקשת עזרה ולא לתת ליהודי העולם להתערב בנעשה במדינה. חשוב לזכור כי החלטות של ממשלת ישראל משפיעות ישירות על חייהם וזהותם של יהודים שאינם אזרחיה ואינם מתגוררים בה. גורלה של מדינת ישראל שזור בגורלם של יהודי התפוצות. מנגד, בסופו של דבר יהודי התפוצות אינם חלק מציבור האזרחים ולכן אין להם זכות להתערב בקבלת החלטות של רשויות השלטון בישראל, שנבחרו על ידי ציבור האזרחים במדינה. היהודים הללו הם אזרחי מדינות אחרות ושם ביכולתם להשפיע ולקחת חלק בחיים הפוליטיים כחלק מזכויות האזרח שלהם. לא רק זאת אלא שיהודי התפוצות אינם מתגוררים בארץ, לכן מידת הידע שלהם וההכרה שלהם את המציאות הישראלית, את המערכת החברתית והפוליטית בישראל אינה מספקת. הדבר נכון ביתר שאת בכל הקשור לסוגיות ליבה מורכבות דוגמת הסכסוך הישראלי-פלסטיני. יתרה מכך, זה עלול לייצר פגיעה בזכויות של האזרחים הלא יהודים בישראל, שמשקלם בקבלת החלטות יצטמצם. ולבסוף- ליהודי החי בתפוצות, ואינו נושא בעול קיומה של מדינת ישראל, אין בעלות משום סוג על המדינה. מאמצי הקיום שלה אינם מכוונים אליו והוא אינו מטרה למאמצי קיומה. מי שאינו אזרח ישראלי כלומר משלם מיסים, משרת בצבא ומתמודד עם האתגרים הישראליים- לא יכול להשפיע על החיים בישראל. במובן זה, לאזרח ערבי-ישראלי יש יותר זכויות מליהודי בניו-יורק.

5. **מדינת ישראל לא הייתה מוקמת בלי יהדות העולם:** מדינת ישראל נשענת מיום הקמתה ואף מוקדם לכך על התמיכה הפוליטית והעורף הכלכלי שמספקת לה יהדות התפוצות. מדובר על הובלת מהלכים מדיניים לקבלת החלטות פרו ציוניות במערכות הפוליטיות המקומיות הן בארה"ב, באנגליה ובאוסטרליה. על מעורבות אקטיבית יוזמת ובהפעלת לחץ על נציגי המדינות המצביעות בהחלטת האו"ם המיתולוגית. הלחצים הכלכליים, ההסכמים הפוליטיים ומסעות השכנועים מאחורי הקלעים של ההחלטה ההיסטורית, היוו רכיב קריטי להעברת ההחלטה. לא רק זאת, אלא שכספי יהדות התפוצות היוו את החמצן ההכרחי לשרידותו של הישוב הישן בארץ ישראל אחרי מלחמת העולם הראשונה- שכלכלתו קרסה לחלוטין, התמודד עם אסונות טבע ומחלות שנפוצו כמגפות וסבל מחרפת רעב של ממש שהביאו יחד לתמותה נרחבת של יותר משליש מהישוב כולו. לא רק זאת אלא שמוסדות רבים בישראל הוקמו על ידי יהודי התפוצות: חיל האוויר, טיפת חלב, קופות החולים, כפרי נוער ועוד. למול דברים אלו, עולים קולות הטוענים כי מי שהקים את ישראל אלו החלוצים והידיים העובדות, אלו שהיו מוכנים לשלם מחיר של זיעה ועמל במקרה הטוב ובחיייה ממש במקרה הרע. בסופו של דבר הקול היהודי שתמך בהקמתה של ישראל היה זניח למול האינטרסים הכלכליים והמדיניים של המעצמות באזור המזרח התיכון. אם זה לא היה תואם למדיניות החוץ שלהם- שום קהילה יהודית לא הייתה משנה.

6. **ישראל היא מרכז העולם היהודי:** מדינת ישראל היא מימוש החזון והחלום שלנו ושלם יחד, גם אם הם רחוקים ממנה אלפי קילומטרים. לאומה מפוזרת, שאין לה מסגרת טריטוריאלית ותרבותית, דרוש מוקד בו יתקשרו חלקיה זה אל זה. שום תפוצה לא תוכל למלא את מקומה של ישראל בתפקיד היסטורי זה. הציונות מיקמה את ישראל כמרכז הזהות היהודית העכשווית והדבר הזה היה נכון רק לעתים רחוקות לגבי יהודי ארצות הברית. כמעט מאז ומעולם התקיימו לפחות שני מרכזים לעולם היהודי, דוגמה לכך היא מציאות בת מאות שנים של המרכזים בירושלים ובבל. אכן, כך גם כיום, קיימים שני מרכזים גדולים, דינמיים, משמעותיים ומשפיעים בישראל וארה"ב, אשר ראוי כי לא יבדלו בהיררכיה מעמדית כזו או אחרת. שני המרכזים היהודיים צריכים להכיר באופן מלא זה בזה ובכך שהעם יכול וצריך להתפתח על שני יסודות מקבילים- יסוד מקומי ארץ-ישראלי ועל יסוד בינלאומי.

7. **ישראל מאחדת את העולם היהודי:** ישראל מהווה את הבית הלאומי היחידי ליהודי העולם, היא הנמל הבטוח אליו ניתן תמיד לחזור בעת סערה. היא התפאורה הדרמטית לסיפורו של העם היהודי, כור מחצבתנו, ערש תרבותנו. כל זמן שישראל דבקה בברית שיש לה עם הקהילות היהודיות ומוכנה לויתורים על מנת לשמר את היחסים המיוחדים, תהיה ישראל מרכזית מעצם כך לארגונים יהודיים, לקבוצות וליחידים. ואכן, עבור רובה של יהדות התפוצות, הצירוף "כולנו ביחד" הולם את יחסיהם שלהם עם ישראל ואת הקשרים בין ארצות מוצאם לבין ישראל. אולם כשבמסגרת הקשרים הללו החלו להיווצר גם מתחים, השפיע הדבר ישירות על יחסיהם של יהודי התפוצות. לפיכך אנו עדים להתרחקות הולכת וגוברת של עיסוק בישראל באופן ציבורי בקהילות היהודיות בתפוצות. התרחקות שהיא תוצאה של חמש סיבות מרכזיות: ההיסטורית (אחרי 1967), התרבותית (התפתחויות חברתיות בכיוונים שונים, הדתית (היחס ליהודים רפורמים וקונסרבטיבים), הפוליטית (יהודים אמריקאים "ליברלים" נגד ישראל "הקולוניאליסטית) והנורמליזציה (ההכרה בכך שישראל חזקה ורבת עוצמה, ואינה נתונה לאיום קיומי; והנורמליזציה בתחומים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים של החיים היהודים בארה"ב למשל).

8. **במידה וחוק הגיור לא יעבור, ראוי שתורמים יהודיים מהתפוצות יקפאו תרומותיהם:** למעלה ממחצית מיהודי העולם משתייכים לזרמים הרפורמי והקונסרבטיבי אך הגיור שמקיימים הרבנים הגדולים של הזרמים הללו, תלמידי חכמים שלמדו שנים והוסמכו באופן רשמי לתפקיד, לא מוכר במדינת ישראל. מדובר במובילי ומנהיגי קהילות חזקות ומשפיעות, שמביאות תמיכה גורפת בישראל הן בהקצאת משאבים כלכליים והן במדיניות ואנושיים-וישראל היא המדינה היחידה בעולם שלא מכירה ביהדותם. למה שימשיכו לתמוך שמי שלא מקבל אותם ומכיר ביהדותם? ומנגד, ישראל היא המקלט של יהודי העולם כולו. אם התמיכה בה תפגע, בין אם כלכלית או פוליטית, אזי יש לזה השפעה ישירה על איתנותה ולכן חרף חוסר ההסכמות, ותוך כדי חתירה להגעה להבנות-חייבים יהודי העולם להפריד בין השקעה ערכית בעם ישראל היושב בציון לבין חוסר הסכמות בנושאי מדיניות. בדיוק כפי שרבים מהישראלים לא מסכימים בהכרח עם המצאותם של יישובים יהודים ביהודה ושומרון, אך זה לא מונע מהם להיות בשירות מילואים פעיל.

9. **צה"ל הוא צבא ההגנה "לישראל" ועל כן אין לסכן חיילנו במשימות העולם היהודי:** צהל הוא צבא ההגנה לישראל. מדינת ישראל. הוא מורכב ממיטב בניה ובנותיה של המדינה, מושתת במידה רבה על כספיהם של משלמי המיסים שהם אזרחי ישראל, ומעצב (לטוב ולרע) את השיח הציבורי בישראל. מי שמשלם את המחיר הוא ישראלים וישראלים בלבד. מדוע אם כן אנו מסכנים את כוחותינו לביצוע משימות שאינן קשורות ישירות לבטחונה של המדינה? לא רק זאת אלא שרעיון "צבא העם" מתאים לעם הנאבק על חירותו, המבקש לייסד את מוסדותיו וממלכתיותו. אך מרגע שקיומה של המדינה הוא עובדה, אין יותר מקום ל"צבא העם", בנוסח תקופת השופטים. הגיע הזמן להקים את צבא המדינה. צבא המדינה אינו העם עצמו אלא זרוע של הממשלה הנבחרת – וההבדל עצום. שיקום נא צבא היהודים (במקביל למשל לצבא הישע או לצלב האדום) שיהיה אמון על משימות יהודיות כלל עולמיות. זוהי כמובן דרך אחת להסתכל על הדברים, דרך נוספת רואה ב"ישראל" של "צהל" כעם ישראל ולא רק כמדינה. מושג רחב בהרבה ומושג בתרבות ובמסורת שלנו. צה"ל הוא המגן של מדינת ישראל, הבית הלאומי של מיליוני יהודים ברחבי העולם. הוא גוזר את ערכיו מערכיה של המדינה שקמה על חזון קיבוץ גלויות ואור לגויים במובן של חברת מופת. במובן זה, הוא מחוייב מוסרית לפרוץ את הגבולות הפיזיים שמאפיינים צבאות אחרים ולא לעמוד על דם רעהו. לא להגן על עניי עירו בלבד- לסייע למדינות במצוקה באופן כללי וליהודים במצוקה על אחת כמה וכמה.

10 קהילות התפוצות צריכות לשלוח שליחים לישראל ולא ההפך: מחקרים וסקרים כמו גם ארגוני שטח, מצביעים על כך שצעירים ישראלים רבים כיום, מחזיקים בהגדרה מאוד מצומצמת ליהדות ולעמיות יהודית. היהדות נתפסת לרוב כדת (ולרוב בתפיסה אורתודוקסית) ולא בהכרח בהקשר הרחב של תרבות וציוויליזציה. בהקשר לעמיות יהודית, ההתייחסות מצומצמת בהקשר של זמן ומקום: זמן במובן זה שלרוב ההקשרים שנעשים בנוגע ליהדות הם היסטוריים ולא בוחנים את הכאן והעכשיו או לחילופין חזון עתידי לעם היהודי. מקום במובן הזה שישאלים מתייחסים בעיקר לעם היהודי היושב בציון ולא לעולם היהודי הרחב יותר. המפגש עם יהדות התפוצות פוקח עיניים ליהדות שחוגגת את היותה וייחודיותה, ש"עושה מקום" לכולם ומתרגמת את העולם היהודי לתכנים רלוונטיים לצעירים כאן ועכשיו. יהודי התפוצות הם אלו שצריכים לבוא ללמד את הישראלים על זהות יהודית שבמובנים רבים נחווית עבור צעירים רבים ביותר ישראלית מאשר יהודית. במובנים רבים, החינוך היהודי בחו"ל טוב יותר מהחינוך היהודי בארץ. לעומת גישה זו, יש הטוענים כי השליחים הישראלים (דוגמת שליחי הסוכנות היהודית) מחברים צעירים יהודיים בחו"ל בשני אופנים מרכזיים שאין בילתם: החיבור לארץ ומדינת ישראל כמקור גאוה לאומי וחווית זהות אישית איתנה ושאינה מתנצלת. שני אלו זרים לקהילות היהודיות בחו"ל באופן יחסי למקביליהם הישראלים, והחיבור שהם יוצרים הוא רגשי ומתמשך-התשובה לאחד האתגרים הגדולים ביותר שהקהילות מתמודדות איתם- התבוללות.

11. יהדות התפוצות צריכה תמיד ליישר כלפי חוץ קו עם מדיניות ישראל: הקהילות היהודיות בעולם הן רבות ומגוונות, בעלות מנהגים ומסורות שונים, בעלות תפיסות מדיניות נבדלות אלו מאלו. לא יעלה על הדעת כי רק בנושא הישראלי הן יישרו קו זה עם זה ועם ממשלת ישראל. לא רק זאת אלא שדווקא מתוך אהבת ישראל ואכפתיות רבה לעתידה וגורלה- ראוי להשמיע ביקורת ולפעול לשינוי מדיניות שנתפסת לעיתים כהרסנית. כן... אבל... יש מקום לביקורת וחשוב לייצר שיח רב משתתפים שהקולות בו מגוונים ושונים, אך המקום של השיח הזה הוא "בתוך הבית" בבחינת "כביסה מלוכלכת לא מכבסים בחוץ". הפיצול בעולם היהודי משרת את כל אויבינו ומתנגדינו שהרי כוחנו באחדותנו.

12. יש מחיר יהודי ללהיות ישראלי: "היהדות החזיקה מעמד 2000 שנה בזכות הכמיהה למשהו שאיננו, העוצמה שלה הייתה בהיעדר. כל חורבן ביהדות רק בונה אותה" (גידי דר). הכמיהה לארץ ישראל, התפילות שכוונו אליה היו הדבק שחיבר את העולם היהודי כולו, בין אם במקום שבתו באירופה אפריקה או אסיה. בין אם הכמיהה דוברת באמהרית, ביידיש או בלאדינו. היא שאיחדה בין היהודים כולם היא שקידשה אותנו כעם. מרגע שהוקמה מדינת ישראל והחלום על ריבונות יהודית מומש, משהו מהכמיהה הזו שבמובנים רבים החזיקה, איחדה, ואספה את העם- אבד. אנו יודעים כי רבים מהישראלים לא עסוקים בזהותם היהודית כמקביליהם בעולם. כי העברית ולוח השנה היהודי הפכו למובן מאליו וכאלו חסרים את העומק, ההתפעמות והיופי שיכולה היהדות להציע. וזה הפסד גדול ליהדות. ולנו האמנם? לא בטוח... האם רק מאבק וחוסר בטחון מייצרים זהות יהודית איתנה? הרי שניתן להשוות זאת לתנועה לשיוויון לנשים. היום איננו צריכות להאבק על זכות הצבעה או ייצוג שיוויוני בפני החוק, אין אנו צריכות להסתכן במעצרים או חרמות כשאנו מקיימות מחאה על מה שנראה לנו צודק- האם זה אומר שתפיסות העולם המגדריות שלנו לוקות בחסר?! ההפך הוא הנכון- מתוך הכח והעוצמה שבמה שכבר הושג לנו, אנו פועלות ביתר שאת עבור הרחבת המעגלים והצפת שיח נשי- מגדרי למרחב הציבורי. כך כישראלים שאינם צרכים להאבק על זהותנו או על השימוש בעברית למשל- יש לנו היכולת להפנות את המשאבים שהופנו בעבר למאבק, לפיתוח, העמקה והרחבת וחיזוק המעגלים הקושרים אותנו.